

مقدمه

کمتر کسی است که روند معجزه آسای انقلاب اسلامی ایران را مطالعه کند و به جایگاه، اهمیت، ارزش و ضرورت «تربیت دینی» به عنوان یکی از محوری‌ترین آرمانها و اهداف آن که بارها در سخنرانی‌ها و پیام‌های معمار کبیر انقلاب، حضرت امام خمینی (علیه السلام) بدان تصریح شده است، پی نبرد. گر چه تحقق و به ثمر نشستن این انقلاب خود معلول تربیت اسلامی آن بزرگ مربی عصر کنونی است و در آن کمترین تردیدی روا نیست، اما چشم همگان بیشتر به تحولات و برنامه‌هایی دوخته شده است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی می‌بایست طراحی، تدوین و اجرا گردد.

... امروز دو دهه و اندی از شکوفایی این انقلاب الهی - مردمی می‌گذرد و ما بیست و چهار بهار از عمر خود را در این دوران سپری کرده‌ایم؛ دورانی با حوادث و فراز و نشست‌های گوناگون که ابهت، عظمت و اهمیت آنها کمتر از اصل انقلاب نبوده که چه بسا بیشتر هم بوده است؛ دوران بسیار پرخاطره و سخت جنگ تحمیلی که به فرموده حضرت امام (علیه السلام) همه کفر در مقابل اسلام صف کشیدند، انقلاب دوم، دوران پرشکوه سازندگی و بالأخره حماسه بی نظیر و چشمگیر دوم خرداد ۷۶ که هیچگاه از دفتر خاطرات و رخدادهای این انقلاب جداشدنی نیست، گر چه برخی بخواهند با نام گذاری‌های غلط آن را به حساب دیگری بکشانند. این حماسه که می‌توان آن را حماسه اصلاحات مبتنی بر دین و عقل نامید، امری است که نیاز ضروری و حیاتی جامعه ما بوده

و هست و اساساً با چنین اصلاحاتی است که انقلاب همواره پویایی و حیات خویش را دارا بوده و انقلاب بی اصلاح مستمر، ماهیت خویش را از دست می‌دهد. طبیعی است که به لحاظ ماهیت الهی (اسلامی) - مردمی انقلاب، اصلاح مقتضی آن نیز، اسلامی - مردمی است و علاوه بر این، اصلاحات نه در یک بعد که همه جانبه و فراگیر باید باشد. سراینده این غزل نغز که هم اکنون ریاست جمهوری این کشور اسلامی را بر عهده دارد و خود از فرزندان انقلاب و امام و علاقمند به نظام و رهبر فرزانه آن است، بارها این نکات را خاطر نشان و گوشزد کرده است، گر چه عده‌ای به عمد، گوش خود را بسته و راه دیگری مطالبه می‌کنند و عده‌ای دیگر نیز اساساً این حرف‌ها را بر نمی‌تابند.

... و چنین است که پس از سالیانی تأخیر، اینک بحث اصلاحات در نظام آموزش و پرورش مطرح شده است؛ امری که می‌بایست در همان روزهای نخست این حماسه و با رویکردی کارشناسی شده و نه از روی سیاست‌زدگی - که اساساً با اصلاحات مبتنی بر دین و عقل منافات دارد - آغاز می‌شد.

به هر روی، امروز نظاره‌گر آنیم که بخشی از این کار در قالب تدوین منشور اصلاحات در شرف انجام است که البته خود جای بازنگری، دقت، تأمل کافی و ارزیابی دقیق و مستمر را نیز دارد.

بهار امسال که بحث اصلاحات در نظام آموزش و پرورش مطرح شد و قرار شد تا در خصوص مهندسی آن - تعبیری که هنوز هم در رسایی و روایی آن تردید وجود دارد! - چاره جویی شود، مرکز مطالعات تربیت اسلامی - که از جمله دستاوردهای نیک دوم خرداد است - را بر آن داشت تا از این فرصت برای طرح و دنبال کردن بحث از تحولی نو در تربیت دینی بهره جوید؛ چه اساساً این مرکز با هدف استفاده بهینه از تواناییهای حوزه علمیه قم و تبادل نظر میان صاحب نظران و کارشناسان آموزش و پرورش و فرهیختگان حوزه و انجام پژوهش‌های بنیادین و کاربردی در عرصه تعلیم و تربیت اسلامی تأسیس شده است. به هر روی، این فرصت، برای مرکز فرصتی مغتنم بود تا با استفساری نسبتاً جامع و فراگیر و در حد توان این مجموعه، پای به میدان نهد.

اینک آنچه فراروی خوانندگان عزیز است تنها بخشی از اقدامات متصدیان این مرکز در ارتباط با بحث اصلاحات در آموزش و پرورش است و در حقیقت تلاشی است در انعکاس دیدگاه‌های کارشناسان حوزه و آموزش و پرورش پیرامون گذشته، حال و آینده

تعلیم و تربیت اسلامی به ویژه در بعد تربیت دینی.

اینک مناسب است در این زمینه خاطر شریف عزیزان را به نکاتی چند توجه دهیم: یکم) این مجموعه، به دستور وزیر محترم آموزش و پرورش، برادر ارجمند جناب آقای حاجی و تأکیدات مکرر ایشان و با اهتمام و توجه بسیار جدی پژوهشکده تعلیم و تربیت بویژه آقای دکتر تاجیک اسمعیلی ریاست سابق پژوهشکده و نیز عنایت آقای دکتر کاکو جویباری ریاست فعلی آن انجام یافته است که بر خود وظیفه می‌دانیم از وزیر محترم و این عزیزان تشکر و قدردانی نماییم.

دوم) سپاس خود را به محضر همه بزرگواران، اندیشمندان و صاحب نظرانی که دعوت ما را در انجام مصاحبه پذیرا شده و با صبر و حوصله در پاسخگویی به سؤالات و نیز بعضاً با اصلاح و بازبینی متن پیاده شده اولیه این مرکز را یاری رسانده‌اند، تقدیم داشته و لازم بذکر می‌دانیم که فرهیختگان و عزیزان دیگری جهت مصاحبه مد نظر بوده‌اند که برخی خود بدلیل مشکلات کاری از پذیرش مصاحبه خودداری کرده‌اند و از نظرات برخی دیگر هم انشاء... در فرصت‌های آتی بهره خواهیم جست، به ویژه آنکه وزیر محترم بر تداوم گفتگوها و نظر سنجی‌ها از فضلا و صاحب نظران محترم حوزه تأکید دارند.

سوم) در تهیه این مجموعه، دغدغه اصلی ما نگاه صرفاً کارشناسانه به موضوع بوده است، که این امر استفاده از دیدگاه‌های گوناگون را می‌طلبد. در عین حال با توجه به اینکه دیدگاه برخی از صاحب نظران در کتاب مصاحبه‌های همایش مهندسی اصلاحات منعکس شده است، نیازی مجدد به مصاحبه با ایشان دیده نمی‌شد. آنچه در این مجموعه آمده است، دیدگاه صاحب نظرانی است که آشنایی تخصصی به مباحث تعلیم و تربیت اسلامی داشته و یا از نزدیک با نظام آموزش و پرورش در ارتباط بوده و در آن مؤثر بوده‌اند و یا درباره آن تحصیلات عالی دارا می‌باشند؛ و پرسش‌ها عمدتاً پیرامون پیشینه، ضرورت، مبانی، اصول و ابعاد اصلاحات در نظام کنونی آموزش و پرورش با رویکردی ویژه به تربیت دینی و خصوصیات روانشناختی و جامعه‌شناختی نسل نوجوان و جوان کشور است. در این زمینه علاوه بر تحلیل و نقد عملکرد گذشته و حال، بایسته‌ها و اشارات منطقی و برخی راهبردها و پیشنهادهای مؤثر را هم جویا شده‌ایم؛ بدیهی است انصاف اقتضا می‌کند که در مسیر دشوار اصلاحات از دیدگاه‌های گوناگون -

هر چند برخی از آنها از نظرگاهی تلخ و منتقدانه باشد - مطلع باشیم و ما نیز انعکاس این نظرات را وظیفه خود دانسته‌ایم. از آنرو که این امر لازمه پذیرش عقلانیت در مقام اصلاحات است و اگر صرفاً به سخنان موافق طبعمان دل خوش داریم، در واقع خود را محصور نموده‌ایم.

چهارم) امید که این مجموعه بتواند گامی در مقام تنظیم و تدوین منشور اصلاحات در آموزش و پرورش بویژه در بعد تربیت دینی باشد، هر چند معتقدیم تهیه این سند، بایستی با اصول کارشناسی از منظر علمی و دینی توأمان باشد و برای این امر باید با صبر و حوصله تمام و بهره‌گیری از نظرات متخصصان و کارشناسان حوزه، دانشگاه و آموزش و پرورش و برگزاری نشست‌ها و رایزنی‌های متعدد، اقدام نمود. پیشاپیش آمادگی مرکز مطالعات تربیت اسلامی را جهت مشارکت در چنین امر خطیری - در حوزه تربیت دینی - اعلام می‌داریم.

مرکز مطالعات تربیت اسلامی

پاییز ۸۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی